

TIBBIY TERMINLARNING MA'NO O'ZGARISHLARI VA ULARNING DIAGNOSTIK AHAMIYATI

Davurova Soxiba Usanboevna

Tillar kafedrası stajyor-assistenti, SamDTU

Abduraimova Vazira Shokir qizi, Abdulkarimov Ismoilxon Akmalxon o'g'li

Salimova Sarvinoz Ulugbek qizi, Umurzoqova Moxinur Urolovna

G'ofurova Sevinch Voxid qizi

SamDTU, Farmatsiya fakulteti 101 guruh talabalari

Annotatsiya:

Tibbiy terminologiya tizimi ko'p asrlik tarixiy rivojlanish jarayonida shakllanib, turli lingvistik va semantik o'zgarishlarga uchrab kelgan. Tibbiyot fanining taraqqiyoti, yangi kasalliklar va diagnostik usullar paydo bo'lishi natijasida mavjud terminlarning ma'nosi kengayib, torayib yoki qayta talqin qilinishi kuzatiladi. Ushbu maqolada tibbiy terminlarning ma'no o'zgarishlari, ularning lingvistik xususiyatlari, semantik transformatsiya turlari hamda diagnostik jarayondagi amaliy ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, semantik o'zgarishlar terminologik tizimning rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi va tibbiy tushunchalarning yanada aniqlashtirilishiga yordam beradi. Shu bilan birga, ayrim terminlarning ko'p ma'noliligi yoki noto'g'ri talqin qilinishi diagnostik jarayonda chalkashliklarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Ayniqsa, klinik amaliyotda terminlarning noaniq qo'llanilishi noto'g'ri tashxis qo'yish xavfini oshiradi.

Kalit so'zlar: tibbiy terminologiya, semantika, ma'no o'zgarishi, diagnostika, terminlar, lingvistika.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ И ИХ ДИАГНОСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Давурова Сохиба Усанбоевна

Стажёр-ассистент кафедры языков, СамГМУ

Абдураимова Вазира Шокир кизи, Абдукаримов Исмоилхон Акмалхон угли

Салимова Сарвиноз Улугбек кизи, Умурзокова Мохинур Уроловна

Гофурова Севинч Вохид кизи

*Студенты 101 группы фармацевтического факультета Самаркандского
государственного медицинского университета*

Аннотация

Система медицинской терминологии формировалась на протяжении многих веков исторического развития и подвергалась различным лингвистическим и семантическим изменениям. В результате развития медицинской науки, появления новых заболеваний и диагностических методов наблюдается расширение, сужение или переосмысление значений существующих терминов. В данной статье подробно анализируются семантические изменения медицинских терминов, их лингвистические особенности, виды семантической трансформации, а также их практическое значение в диагностическом процессе.

Результаты исследования показывают, что семантические изменения являются важным фактором развития терминологической системы и способствуют более точному пониманию медицинских понятий. В то же время многозначность или неправильная интерпретация некоторых терминов может приводить к недоразумениям в диагностическом процессе. Особенно в клинической практике нечеткое использование терминов увеличивает риск постановки ошибочного диагноза.

Ключевые слова: медицинская терминология, семантика, изменение значения, диагностика, термины, лингвистика.

SEMANTIC CHANGES IN MEDICAL TERMINOLOGY AND THEIR DIAGNOSTIC SIGNIFICANCE

Davurova Sokhiba Usanboevna

Trainee Assistant of the Department of Languages,

Abduraimova Vazira Shokir qizi, Abdukarimov Ismoilxon Akmalxon ugli

Salimova Sarvinov Ulugbek qizi, Umurzoqova Mokhinur Urolovna

Gofurova Sevinch Vokhid qizi

Students of Group 101, Faculty of Pharmacy, Samarkand State Medical University

Abstract

The system of medical terminology has been formed over centuries of historical development and has undergone various linguistic and semantic changes. Due to the advancement of medical science, the emergence of new diseases, and the development of diagnostic methods, existing terms have experienced expansion, narrowing, or reinterpretation of their meanings. This article provides a comprehensive analysis of semantic changes in medical terminology, their linguistic features, types of semantic transformation, and their practical significance in the diagnostic process.

The results of the study show that semantic changes serve as an important factor in the development of the terminological system and contribute to a more precise understanding of medical concepts. At the same time, the polysemy or incorrect interpretation of certain terms may lead to misunderstandings in the diagnostic process. In particular, the ambiguous use of terms in clinical practice increases the risk of misdiagnosis.

Keywords: medical terminology, semantics, semantic change, diagnostics, terms, linguistics.

Kirish

Tibbiy terminologiya ilmiy tilning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u tibbiyot sohasida aniq, izchil va tizimli muloqotni ta'minlaydi. Tibbiy terminlar yordamida inson organizmidagi anatomik tuzilmalar, fiziologik jarayonlar, kasalliklar, diagnostika usullari va davolash choralarini qisqa va lo'nda ifodalash imkoniyati yaratiladi. Shu sababli terminologiyaning aniqligi va barqarorligi tibbiyot amaliyotida alohida ahamiyatga ega.

Biroq tibbiy terminologiya statik tizim emas, balki doimiy rivojlanib boruvchi dinamik tizim hisoblanadi. Fan va texnologiyaning taraqqiyoti, yangi kasalliklarning aniqlanishi, diagnostika va davolash usullarining takomillashuvi natijasida terminlarning mazmuni va qo'llanish doirasi o'zgarib boradi. Ushbu jarayon lingvistik nuqtai nazardan semantik o'zgarishlar sifatida tavsiflanadi.

Semantik o'zgarishlar terminlarning ma'nosini kengaytirish, toraytirish yoki qayta talqin qilish orqali yuzaga keladi.

Semantik transformatsiyalar natijasida ayrim terminlar yangi ilmiy tushunchalarni ifodalash uchun moslashtiriladi yoki mavjud terminlarga qo'shimcha ma'no yuklanadi. Bu holat tibbiy bilimlarning chuqurlashuvi va kengayishini aks ettiradi. Masalan, ayrim terminlar dastlab faqat anatomik yoki fiziologik ma'noda qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik ular klinik yoki funksional holatlarni ham ifodalash uchun ishlatila boshlaydi. Bu esa terminologiyani moslashuvchanligini va ilmiy rivojlanishga uyg'unlashuvini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, semantik o'zgarishlar ayrim hollarda terminlarning ko'p ma'noliligiga olib kelishi mumkin. Bu esa ilmiy muloqotda noaniqliklar va chalkashliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, klinik amaliyotda terminlarning noto'g'ri talqin qilinishi diagnostik xatolarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli terminlarning semantik xususiyatlarini chuqur o'rganish va ularni standartlashtirish muhim vazifa hisoblanadi.

Tibbiy terminlarning semantik jihatdan tahlil qilinishi nafaqat lingvistik tadqiqotlar uchun, balki amaliy tibbiyot uchun ham katta ahamiyatga ega. Bu jarayon shifokorlar va talabalar uchun terminlarning mazmunini to'g'ri anglash, ularni amaliy faoliyatda aniq qo'llash hamda diagnostik qarorlarni to'g'ri qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois tibbiy terminologiyani semantik xususiyatlarini o'rganish zamonaviy tibbiyot va lingvistika kesishgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Materiallar va metodlar:

Tadqiqot jarayonida tibbiy terminologiya va lingvistika sohasiga oid ilmiy adabiyotlar kompleks ravishda o'rganildi hamda tizimli tahlil qilindi. Ushbu bosqichda zamonaviy ilmiy maqolalar, o'quv qo'llanmalar, terminologik lug'atlar va monografiyalar asosiy manba sifatida tanlab olindi. O'rganilgan adabiyotlar tibbiy terminlarning semantik xususiyatlari, ularning tarixiy rivojlanishi hamda klinik amaliyotdagi qo'llanilishiga oid muhim nazariy va amaliy ma'lumotlarni qamrab oldi.

Tadqiqotni amalga oshirishda bir nechta ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi yordamida mavjud ilmiy qarashlar, yondashuvlar va nazariy konsepsiyalar umumlashtirildi. Semantik tahlil metodi orqali tibbiy terminlarning ma'no o'zgarishlari, ularning ko'p ma'noliligi hamda kontekstual qo'llanilishi chuqur o'rganildi. Qiyosiy metod yordamida turli davrlarda yoki turli manbalarda qo'llanilgan terminlarning ma'nosi o'zaro solishtirilib, ularning semantik farqlari va o'xshashliklari aniqlashtirildi. Tavsifiy metod esa terminlarning tuzilishi, qo'llanish doirasi va lingvistik xususiyatlarini izohlashda qo'llanildi.

Tadqiqot materiallari sifatida tibbiy lug'atlar, klinik terminologiyaga oid ilmiy manbalar, tibbiyotga ixtisoslashgan darsliklar hamda ilmiy maqolalar tanlab olindi. Ushbu materiallar asosida terminlarning amaliy qo'llanilishi, ularning diagnostik jarayondagi ahamiyati hamda ilmiy muloqotdagi o'rni tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqot davomida tibbiy terminologiyaning zamonaviy holati, uning xalqaro standartlarga mosligi va amaliy tibbiyotdagi qo'llanish xususiyatlari ham inobatga olindi. Bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qildi.

Natijalar:

O'tkazilgan tadqiqot natijalari tibbiy terminologiya tizimida semantik o'zgarishlar keng tarqalganligini va ular terminlarning shakllanishi hamda rivojlanishida muhim o'rin egallashini ko'rsatdi. Tahlil jarayonida tibbiy terminlarda uchraydigan asosiy semantik transformatsiya turlari aniqlanib, ularning lingvistik va amaliy xususiyatlari o'rganildi.

1. Ma'no kengayishi (semantic broadening)

Aniqlanishicha, ayrim tibbiy terminlar dastlab tor, aniq bir ma'noda qo'llanilgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan ularning qo'llanish doirasi kengayib, umumiyroq tushunchalarni ham ifodalay boshlagan. Bunday o'zgarishlar ko'pincha yangi ilmiy bilimlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lib, terminlarning funksional imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada bitta termin turli klinik holatlar yoki jarayonlarni ifodalashda qo'llanilishi mumkin bo'ladi.

2. Ma'no torayishi (semantic narrowing)

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ayrim terminlar dastlab keng ma'noga ega bo'lgan bo'lsa-da, ilmiy rivojlanish jarayonida ularning ma'nosi aniq bir kasallik, simptom yoki klinik holat bilan chegaralanadi. Bu jarayon terminologik aniqlikni oshiradi va diagnostik jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada terminning qo'llanish sohasi torayadi, biroq uning mazmuni yanada aniqroq bo'ladi.

3. Metaforik o'zgarish (metaphorical shift)

Tadqiqot davomida tibbiy terminlarda metaforik o'zgarishlar ham keng uchrashi aniqlandi. Bunday terminlar ko'pincha tashqi o'xshashlik, shakl, rang yoki funksional analogiya asosida shakllanadi. Masalan, ayrim anatomik yoki patologik atamalar boshqa obyektlarga o'xshashligi sababli metaforik nomlanadi. Bu holat terminlarni eslab qolishni osonlashtiradi, biroq ba'zan ularning noto'g'ri talqin qilinishiga ham olib kelishi mumkin.

4. Terminologik qayta talqin (re-interpretation)

Shuningdek, tibbiy terminlarda terminologik qayta talqin jarayoni ham kuzatiladi. Bu holatda eski terminlar yangi ilmiy ma'lumotlar, zamonaviy diagnostika usullari va tibbiyotdagi yutuqlar asosida qayta izohlanadi. Natijada terminning dastlabki ma'nosi saqlangan holda, unga yangi ilmiy mazmun yuklanadi yoki u butunlay yangi tushunchani ifodalash uchun ishlatiladi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, semantik o'zgarishlar tibbiy terminologiyaning tabiiy rivojlanish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular terminlarning moslashuvchanligini oshiradi, ilmiy bilimlarning kengayishini aks ettiradi hamda yangi tushunchalarni ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, bunday o'zgarishlar terminlarning qo'llanishida aniqlikni talab qiladi va ularni to'g'ri talqin qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tibbiy terminlarning semantik o'zgarishi tibbiyot fanining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Ilmiy bilimlar kengaygani sari terminlarning mazmuni ham o'zgaradi. Bu jarayon tabiiy bo'lib, u ilmiy tilning dinamik rivojlanishini aks ettiradi.

Semantik o'zgarishlarning ijobiy tomoni shundaki, ular terminologiyaning moslashuvchanligini ta'minlaydi. Masalan, yangi kasalliklar yoki sindromlar paydo bo'lganda mavjud terminlar kengaytirilgan ma'noda qo'llanilishi mumkin. Bu esa yangi terminlar yaratish zaruratini kamaytiradi.

Biroq semantik o'zgarishlarning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. Terminlarning ma'nosi o'zgarishi natijasida turli mutaxassislar ularni turlicha talqin qilishi mumkin. Bu esa diagnostik xatolarga olib kelishi ehtimolini oshiradi. Ayniqsa, klinik amaliyotda terminlarning noto'g'ri talqin qilinishi bemor hayoti uchun xavf tug'dirishi mumkin.

Metaforik terminlarning qo'llanilishi ham muhim masalalardan biridir. Masalan, "yurak yetishmovchiligi" kabi terminlar real anatomik o'zgarishdan tashqari funksional holatni ham ifodalaydi. Bu esa terminning ko'p ma'noliligini yuzaga keltiradi.

Shu sababli zamonaviy tibbiyotda terminlarni standartlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Xalqaro tasnif tizimlari (masalan, ICD) terminlarning yagona ma'noda qo'llanilishini ta'minlaydi. Bu esa diagnostika jarayonida aniqlikni oshiradi.

Tibbiy ta'limda ham semantik tahlil muhim ahamiyatga ega. Talabalar terminlarning kelib chiqishi va ma'nosini chuqur o'rganish orqali ularni to'g'ri tushunish va qo'llash ko'nikmasiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning kasbiy kompetensiyasini oshiradi.

Tibbiy terminlarning semantik o'zgarishi tibbiyot fanining uzluksiz rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu jarayon ilmiy bilimlarning kengayishi va chuqurlashuvi natijasida yuzaga keladi. Yangi kasalliklar aniqlanishi, diagnostika va davolash usullarining takomillashuvi, shuningdek, ilmiy tushunchalarning yangilanishi terminlarning mazmuniga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli semantik transformatsiyalar ilmiy tilning dinamik xarakterini aks ettiruvchi tabiiy lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Bu jarayon orqali terminologiya tizimi zamon talablariga moslashadi va yangi ilmiy ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi.

Semantik o'zgarishlarning ijobiy jihatlaridan biri shundaki, ular terminologiyaning moslashuvchanligini ta'minlaydi va ilmiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, yangi kasalliklar, sindromlar yoki klinik holatlar aniqlanganda mavjud terminlar kengaytirilgan yoki yangi kontekstda qo'llanilishi mumkin. Bu esa terminologik tizimni ortiqcha murakkablashtirmasdan, mavjud leksik resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Natijada terminlar tizimi ixcham, lekin mazmunan boy bo'lib qoladi.

Shu bilan birga, semantik o'zgarishlarning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. Terminlarning ma'nosi vaqt o'tishi bilan o'zgarishi yoki kengayishi natijasida ularning talqini turli mutaxassislar tomonidan bir xil bo'lmasligi mumkin. Bu esa ilmiy muloqotda noaniqliklarni keltirib chiqaradi va ayrim hollarda diagnostik xatolarga olib kelishi ehtimolini oshiradi. Ayniqsa, klinik amaliyotda terminlarning noto'g'ri yoki turlicha talqin qilinishi bemor salomatligi uchun jiddiy xavf tug'dirishi mumkin. Shu bois terminlarning aniq, bir ma'noli va standartlashtirilgan shaklda qo'llanilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Metaforik terminlarning qo'llanilishi ham tibbiy terminologiyada muhim o'rin tutadi. Ko'pincha bunday terminlar tashqi o'xshashlik, shakl yoki funksional analogiya asosida shakllanadi. Masalan, "yurak yetishmovchiligi" atamasi nafaqat anatomik o'zgarishni, balki funksional buzilish holatini ham ifodalaydi. Bu esa terminning semantik ko'p qirrali bo'lishiga olib keladi. Bunday terminlar eslab qolish va tushunishni osonlashtirsa-da, ularning noto'g'ri talqin qilinishi ehtimolini ham oshiradi. Shu sababli metaforik terminlarni qo'llashda ehtiyotkorlik va aniqlik zarur.

Zamonaviy tibbiyotda terminologiyani standartlashtirish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Xalqaro tasnif tizimlari, jumladan, ICD (International Classification of Diseases) kabi standartlar terminlarning yagona va aniq ma'noda qo'llanilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa turli mamlakatlarda faoliyat yuritayotgan mutaxassislar o'rtasida samarali ilmiy va klinik muloqotni yo'lga qo'yish imkonini beradi hamda diagnostika jarayonida aniqlikni oshiradi.

Tibbiy ta'lim tizimida ham semantik tahlil muhim ahamiyatga ega. Talabalar terminlarning kelib chiqishi, ularning morfologik va semantik xususiyatlarini chuqur o'rganish orqali terminlarni ongli ravishda o'zlashtiradilar. Bu esa ularning klinik tafakkurini rivojlantiradi, kasbiy kompetensiyasini oshiradi va amaliy faoliyatda terminlardan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi. Ayniqsa, terminlarning etimologiyasi va semantik evolyutsiyasini bilish ularni tez va samarali tushunishga yordam beradi.

Xulosa:

Tibbiy terminlarning semantik o'zgarishlari tibbiyot fanining uzluksiz rivojlanishi va ilmiy bilimlarning kengayishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan tabiiy jarayon hisoblanadi. Ushbu o'zgarishlar terminologik tizimning boyishiga, yangi tushunchalarning ifodalanishiga hamda mavjud terminlarning mazmunan takomillashuviga xizmat qiladi. Natijada tibbiy terminologiya zamonaviy ilmiy talablar va klinik ehtiyojlarga moslashib boradi.

Shu bilan birga, semantik transformatsiyalar ayrim hollarda terminlarning ko'p ma'noliligini yuzaga keltirib, ularning turlicha talqin qilinishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa, ayniqsa, klinik amaliyotda diagnostik xatolarga olib kelish ehtimolini oshiradi. Tibbiyot sohasida terminlarning noto'g'ri tushunilishi bemor salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi sababli, terminologik aniqlik va izchillik alohida ahamiyat kasb etadi.

Shu bois tibbiy terminlarning standartlashtirilgan, aniq va bir ma'noli shaklda qo'llanilishi zamonaviy tibbiyotning muhim talablaridan biri hisoblanadi. Xalqaro tasnif tizimlari va terminologik standartlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi hamda ilmiy va klinik muloqotning samaradorligini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, tibbiy terminologiyaaning semantik xususiyatlarini chuqur o'rganish tibbiy ta'lim jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Talabalar va mutaxassislar terminlarning kelib chiqishi, ma'nosi va qo'llanilish doirasini anglash orqali ularni amaliy faoliyatda to'g'ri va samarali qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Boliyev M.N. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2011.
- 2.Rustamova S.Sh., Saydullayeva M.A., Abdullayeva R.M., Israilova M.N., Yuldasheva D.D. Lotin tili va tibbiy terminologiya. – Toshkent, 2017.
- 3.Umarov X.T. Lotin tili va tibbiy-farmatsevtik terminologiya asoslari. – Toshkent, o‘quv qo‘llanma.
- 4.Xo‘jayeva L.U., Zohidova X., Rahmatullayeva Z. Lotin tili. – Toshkent, 2005.
- 5.Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Tibbiyot kollejlari uchun darslik. – Toshkent.
- 6.Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва: Медицина.
- 7.Базарова Л.Х., Суюндиков П.С., Холматов Х.Х. Латинский язык. – Ташкент: Медицина.
- 8.Цисык А.З. Латинский язык для медицинских вузов. – Минск: БГМУ.
- 9.Носачёва М.И. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва.
- 10.Дадуева А.А. Латинская фармацевтическая терминология. – Иркутск: ИГМУ.